

Милош Д. Тодоровић^[1]
Институт Ронин
Монтклер (Сједињене Америчке Државе)

УДК 341.7:008(497.11)
930.85(497.11)
Прегледни научни рад
Примљен: 25.02.2022.
Прихваћен: 25.03.2022.
doi: 10.5937/napredak3-36644

Употреба наслеђа у спољној политици Републике Србије: кратак преглед досадашње праксе и савети за даљи развој

Сажетак: Водећи се теоријским основама музеологије и херитологије да предмет баштине представља извор информација, овај рад анализира употребу наслеђа у спољној политици Републике Србије кроз две студије случаја. Рад нуди преглед неких досадашњих употреба, попут употребе српског средњовековног наслеђа на Косову и Метохији ради спречавања уласка Косова у UNESCO 2015. године и активне употребе римског наслеђа ради представљања Србије као дела европског дискурса, али нуди и смернице за могућу даљу употребу, тј. практичне савете како приступити наслеђу и на који га начин најефикасније инкорпорирати у културну дипломатију и баштинску дипломатију ради постизања одређених спољнополитичких циљева.

Кључне речи: баштинска дипломатија, културна дипломатија, мека моћ, музеологија, херитологија

Увод

Иако се чини да је једноставно дефинисати га, испоставља се да је наслеђе доста компликовано одредити, те због тога постоје бројне дефиниције, од оних апстрактних и романтичних, с упориштем у свакодневном животу и дипломатији, попут UNESCO дефиниције да је баштина „оно што смо наследили из прошлости, оно што живимо данас и оно што предајемо наредним

генерацијама“,^[2] до оних конкретнијих, али и комплекснијих, с упориштем у науци и студијама наслеђа, попут тога да је баштина „културни процес или представа која се бави врстама производње и успостављања културног идентитета, индивидуалног и колективног памћења и друштвене и културне вредности“, и многих других (Popadić, 2015, str. 31–45). Због таквих недоумица Милан Попадић сасвим валидно износи да појам баштине „припада оним алу-

[1] milos.todorovic@ronininstitute.org

[2] Ова дефиниција постаје утолико комплекснија ако имамо на уму да многи дефинишу културу као друштвено наслеђе (Žolt & Koković, 2017, str. 22), јер водећи се тиме долазимо до закључка да наслеђе представља целокупну људску културу, односно да је баштина све што је човек икада створио.

живним концептима које је људски ум створио да би се оријентисао у свету око себе. И заиста, како је то често приликом оријентације случај, понекад је лакше *показати* него *рећи*“ (Popadić, 2021, str. 11).

Да не бисмо залазили дубље у ту проблема-тику, за потребе овог рада довољан је Попадићев закључак и апстрактна дефиниција, попут оне коју нам нуди UNESCO, баш зато што наслеђе представља друштвени конструкт, који нам је свима познат из свакодневног живота. Наравно, самом наслеђу се може приступити на више начина, а један од њих је и виђење да наслеђе представља селективну употребу прошлости ради испуњавања садашњих потреба (Tunbridge & Ashworth, 1996, str. 6), те својеврстан ресурс који се може искористити у различите сврхе; од грађења и одржавања националног идентитета, преко остваривања профита помоћу баштинске дипломатије^[3] (в. Hewison, 1987), све до употребе наслеђа за постизање спољнополитичких циљева, што је и тема овог чланка.

Наиме, користећи парадигму „меке моћи“ (в. Нye, 2004), овај рад нуди преглед два различита начина употребе културног наслеђа у спољној политици Србије у XXI веку: за постизање конкретних (спречавања примања Косова у UNESCO 2015. године) и апстрактних циљева (приказивање Србије као дела европског дискурса). Намера је да се преко ове две студије случаја укаже на одређене проблеме тренутног приступа, односно на начин на који би Република Србија могла ефикасније да искористи

своје наслеђе у спољној политици. Односно да се укаже на то да би Србија могла да оствари више циљева уколико се тој употреби приступи систематично, са увидима из домена студија наслеђа, поготово музеологије као информационе науке, која се бави проучавањем предмета баштине као (пре)носиоца информација (Maroević, 1993, str. 9–10), односно херитологије као шире посматране науке о баштини (в. Šola, 1984).

Културна дипломатија и баштинска дипломатија: ка (теоријском) разумевању поља

Иако се на први поглед можда не чини тако, наслеђе се може искористити на више начина за постизање спољнополитичких циљева једне државе. Наравно, свима је јасно да је наслеђе честа тема у међународним односима. Тако, постоје примери који су готово свима познати, рецимо рад UNESCO као организације или међународни спорови поводом враћања предмета из многих европских музеја у државе одакле су узети. Познат је пример враћања скулптура с Партенона које је уклонио лорд Елџин почетком XIX века и које се данас чувају у Британском музеју. Званичан захтев да се оне врате поднела је још 1983. године, у име Владе Грчке, министарка културе и спорта Мелина Меркури (Merryman, 1985, str. 1882), али овај спор и даље траје. Дакле, јасно је да наслеђе има значајну улогу у међународним односима генерално, међутим, у последњих неколико година аутори му посвећују пажњу не са-

[3] Употреба наслеђа као ресурса честа је, рецимо, у туризму; постоји читава индустрија „баштинског туризма“ (в. Krivošević, 2014).

мо као теми у међународним односима већ и као ресурсу који држава може активно користити у својој спољној политици, и то на различите начине преко културне дипломатије, али и баштинске дипломатије (енгл. *heritage diplomacy*) у коју све више држава улаже.

Док су културна дипломатија и њено поље рада нашироко познати, баштинска дипломатија представља релативно нову област рада и проучавања. Тим Винтер са Универзитета Западне Аустралије један је од ретких истраживача који су се бавили овом темом. Он износи да баштинска дипломатија подразумева различите употребе наслеђа у ширим дипломатским односима, које се могу класификовати у две групе:

1. употреба наслеђа *као* дипломатије, под чим аутор подразумева да оно служи као носилац дипломатских односа зато што представља заједничко наслеђе које повезује одређене актере;
2. употреба наслеђа у дипломатији, под чим аутор подразумева било какво уклапање наслеђа у дипломатске односе, а које не спада у домен културне дипломатије (в. Winter, 2015).

Оваква дефиниција и подела произилазе из музеолошке литературе. Наиме, једно од основних полазишта ове дисциплине јесте то да музејски предмети или предмети баштине генерално представљају извор информација, те служе као документи једне стварности у оквиру друге стварности, попут прошлости у садашњости или културе из које проистиче у нашој (Menš, 2015,

str. 201–203). Односно, Винтер је препознао да су многе државе у последњих неколико година почеле активно да користе ову способност предмета баштине да преносе информације како би помоћу њих комуницирали са становницима других држава. Политиколошки, то значи да би се баштинска дипломатија могла сврстати у много ширу област јавне дипломатије (енгл. *public diplomacy*), која подразумева директну комуникацију државе са становницима других држава, кроз најразличитије активности (в. Cull, 2008). Као и с јавном дипломатијом генерално, држава то чини јер је то један од начина да култивише своју меку моћ, коју је први образложио Џозеф Нај у свом иконичном делу (в. Nye, 2004). Но, какав је однос баштинске дипломатије и културне дипломатије?

У свом раду, Винтер објашњава да су баштинска дипломатија и културна дипломатија два концептуално другачија домена, будући да се културна дипломатија заснива на „извозу“ културе, те и културног наслеђа (Winter, 2005, str. 1007), што се може јасно уочити из начина на које помажу држави да култивише меку моћ. Нај објашњава да постоје три извора меке моћи једне државе (култура, спољна политика и политичке вредности), а баштинска дипломатија и културна дипломатија се заснивају на различитим изворима – културна дипломатија, очито, на култури као извору меке моћи, док се баштинска дипломатија заснива на показивању политичких вредности.^[4] О овоме је аутор већ писао, као и о примерима употребе наслеђа у спољној политици појединих држава,

[4] Један од најучесталијих примера употребе наслеђа у дипломатији представљају видови помоћи које једна држава пружа другој у било ком облику: финансирање конзерваторских радова или целокупно извођење конзерваторских

Табела 1 – Класификација различитих употреба наслеђа у културној дипломатији и дипломатији наслеђем

Класификација	Баштинска дипломатија		Културна дипломатија
	као дипломатија	у дипломатији	
Улога наслеђа	Наслеђе као носилац дипломатских односа	Наслеђе као алат у дипломатским односима који се користи за постизање циља	Наслеђе као алат у дипломатским односима који се користи приликом промоције културе државе
Пример	Употреба сопственог наслеђа у иностранству, употреба заједничког наслеђа, итд.	Конзервација и рестаурација споменика културе других држава, пружање помоћи у истраживању наслеђа, итд.	Наслеђе као дипломатски поклон, организовање изложби и пројекција документарних филмова о наслеђу у иностранству, итд.
Актер	Држава и/или међународне организације	Држава	
Конкретан циљ државе	Промоција сарадње	Разни	Промоција наслеђа у питању и културе шире посматрано
Генерални циљ државе	Култивисање меке моћи		
Извор меке моћи на који се ослања	Култура (тачније, заједничка прошлост)	Политичке вредности	Култура (државе у питању)

попут рестаурације османских споменика коју спроводи Република Турска^[5] и рада Амбасадоровог фонда за очување културне баштине

преко ког САД финансира пројекте рестаурације широм света да би показала да поштује друге културе и да је спремна да помогне у њиховом

радова, обезбеђивање технолошке помоћи или пак обучавање стручњака који се баве наслеђем (Winter, 2015, str. 1009–1010). Самим тим, држава која помаже другој да очува своје наслеђе уједно показује да вреднује друге културе, да је спремна да помогне осталима итд.

[5] Укључујући и о оваквим пројектима реализованим у Србији (в. Todorović, 2021a) и томе да ли ови пројекти рестаурације османског наслеђа нуде доказ да се спољна политика Турске заснива на „неоосманизму“, као што се често наводи (в. Todorović, 2021b).

очувању (в. Todorović, 2022). У поменутом раду изнета је и табела која илуструје теоријску основу различитих употреба наслеђа у дипломатским односима (табела 1).

Самим тим, нећемо се више задржавати на теоријским разматрањима ових области и њиховом преклапању, нити на примерима праксе из света, већ ћемо прећи на конкретне примере праксе из Србије и могући даљи развој употребе наслеђа у нашој спољној политици.

Употреба наслеђа од стране Србије: досадашња искуства

Као што се да закључити из претходно наведеног, развијање баштинске дипломатије није нимало једноставно. Да би се неко наслеђе користило као инструмент дипломатије, оно мора да представља заједничко наслеђе више држава, које се може искористити да се ове државе приближе, а то је ретко случај будући да је обично наслеђе релевантно само за једну заједницу. Такође, како финансирање пројеката рестаурације и конзервације споменика представља један од најчесталијих облика употребе наслеђа у дипломатији, јасно је да то није нимало јефтин подухват јер овакви радови редовно коштају по неколико стотина хиљада евра или више. Сасвим оправдано, Република Србија једноставно не

може себи да приушти да улаже у овакве активности попут развијенијих држава.

Међутим, вреди споменути да барем постоји историја такве праксе на овом подручју, будући да је Југославија себи то могла да приушти. Тако је СФРЈ, због добрих односа са Египтом, односно Уједињеном Арапском Републиком како се ова држава тада звала, била једна од првих држава које су се одазвале да помогну у очувању нубијских споменика приликом подизања Асуанске бране.^[6] Наравно, као што је напоменуто, овакви пројекти рестаурације и конзервације се више не могу реализовати услед њихове високе цене, међутим, то не значи да Република Србија нема начине на које може искористити наслеђе за постизање конкретних или генералних спољнополитичких циљева. Напротив, већ су реализовани такви пројекти употребе наслеђа управо зато што финансирање рестаурације и конзервације споменика нису једини начини на који се наслеђе може уклопити у спољну политику коју држава води.

1.

Римско наслеђе у служби државе: остваривање генералних циљева

Систематским приступом, чак и промоцијом наслеђа, тј. његовом употребом у културној

[6] Југословенска дипломатска служба је овај пројекат почела да заговара и промовише у свету још 1960, а већ 1961. године југословенски конзерватори долазе у обилазак угрожених локалитета. Што се конкретних радова тиче, југословенски стручњаци су били задужени за измештање Хоремхабовог храма са локалитета Абахуда, које из техничких разлога није било успешно, али су учествовали и у успешном измештању, конзервацији и заштити фресака и коптских цркава. Но, због важности односа са Уједињеном Арапском Републиком, Југославија је такође и донирала 226.000 америчких долара за пројекат измештања споменика, што је било у рангу донација држава које су биле знатно развијеније од ње, попут Велике Британије, те је због ове значајне донације, раног заговарања пројекта у свету и слања својих конзерватора на терен добила низ похвала на међународном нивоу (Todorović, 2021c, str. 73–74).

дипломатији, могу се постићи одређени спољнополитички циљеви државе, јер се баштинска дипломатија и културна дипломатија преплићу у пракси иако имају теоријски другачије основе. На тај начин, могуће је помоћи реализовање одређених циљева промоцијом сопственог наслеђа у иностранству, а најбољи пример за то је промоција римског наслеђа Републике Србије захваљујући којој су реализоване различите изложбе, укључујући и изложбе на чак три континента археолошког парка Виминацијум.

Наиме, гостујућа изложба Виминацијума први пут је организована 2010. године, и то у Амбасади Републике Србије у Вашингтону, поводом манифестације *Passport DC Day*, а од тада је ова основна путујућа изложба, под називом „Путеви римских императора у Србији“ (премда под различитим именима и с донекле различитим садржајем), приказана у Европи, Јужној и Северној Америци:

- Северна Америка – Сједињене Америчке Државе, и то у Вашингтону (мај 2013), Њујорку (јул 2013), Бостону (октобар 2013), Чикагу (октобар 2013), Сан Франциску (фебруар–април 2014) и Лос Анђелесу (фебруар–април 2014);
- Јужна Америка – Уругвај (Монтевидео, септембар–октобар 2015), Аргентина (Буенос Ајрес, новембар–децембар 2015), Парагвај (Асунсион, децембар–јануар 2015/16), Бразил (Бразилија, фебруар–март 2016), Чиле (Сантијаго де Чиле, април–мај 2016), Перу (Лима, јул–септембар 2016) и Боливија (Ла

Паз, октобар–јануар 2016/17 и Санта Круз де Сијера, фебруар–март 2017);

- Европа – Уједињено Краљевство (Лондон, фебруар 2014), Мађарска (Будимпешта, март–септембар 2014), Италија (Рим, децембар 2014) и Малта (Валета, јун–август 2015).

Слика 1 - Промотивни плакат са последње изложбе „Путеви римских императора у Србији“ приређене у Санта Круз де Сијери 2017. године^[7]

[7] Преузето са званичног веб-сајта Археолошког парка (приступљено 3. марта 2022). Виминацијум; доступно на: <http://viminacium.org.rs/izlozbe/izlozbe-u-inostranstvu/> (приступљено 3. марта 2022).

Сасвим очекивано, сва гостовања пратили су промотивни плакати, на којима је илустрован садржај изложбе (слика 1). Као што и само име говори, а и на плакату је илустровано, осим приказивању Виминацијума као војног логора, изложба је превасходно била посвећена римским царевима који су рођени на територији садашње Србије. Но, овакво приказивање Србије као завичаја римских царева није ништа ново.

Ова пракса је дискретно започета деведесетих година прошлог века, када је Драгослав Срејовић 1993. године организовао изложбу „Римски царски градови и палате у Србији“ у Српској академији наука и уметности, чиме су се шири јавност и научна заједница подсетили да је знатан број римских царева рођен на територији Србије. Наравно, та чињеница је већ увелико била позната, али због специфичног друштвено-политичког контекста није била толико актуелизована, што се нагло променило почетком XXI века услед великих промена на политичкој сцени. Као што је познато, пад Слободана Милошевића и долазак проевропске власти условили су велике промене. Једна од њих се односила и на рецепцију прошлости јер је нова власт окретање ка античкој римској прошлости видеала као начин да се удаљи од национализма деведесетих година, током којих је фокус шире јавности био на средњовековном наслеђу услед његове везе са националним идентитетом. Због тога, већ од 2004. године, различита министарства почињу активно да промовишу поменути наратив о Србији као завичају римских царева. Та чињеница се огледа у томе да су Министарство културе и информисања и Министарство економије и регионалног развоја подржали пројекат Нацио-

налне туристичке организације „Пут римских царева“ или у говорима највиших званичника, укључујући и тадашњег председника, који је у једном од својих говора искористио римско наслеђе као доказ да је „Србија део Европе дуже од 1.700 година“ (Kuzmanović & Mihajlović, 2018, str. 128–132). Тај говор уједно показује и зашто је дошло до присвајања римског наслеђа почетком XXI века.

Данашњи однос (Западне) Европе према Риму опште је познат. Он вуче корене још од ренесансе, када се појавила жеља да се тадашњи свет доведе у директну везу с давно прошлим античким временом. Идеја о римској култури као идеалу и о важности римског наслеђа проширила се из Италије у све западноевропске државе, које су почеле да доводе своју културу у везу с римском културом преко „историјских веза“ уколико је њихова територија била део Римског царства, или преко измаштаних веза, заснованих на трансмисији класичних идеала. Како се та идеја о идеалу усадила у јавни дискурс, временом је Рим постао извор инспирације за савремене државе које су базирале своје правне системе, институције, империјалне тежње, па чак и архитектуру на њему (Dietler, 2005, str. 37–39). Тако се и појавила идеја о римској, односно грчко-римској култури као колевци европске културе, и жеља европских држава да се доведу у везу с Римским царством, што се данас ради чак и институционализовано. Тако је Савет Европе у више наврата покушао да дефинише Европу преко „заједничке европске културе“, наводећи, сасвим очекивано, вредности просветитељства попут индивидуализма и разума, демократију и, наравно, грчко-римско наслеђе (Tsaliki, 2007, str. 158). Ако то имамо на

уму, јасно је зашто Република Србија у последњих неколико година активно промовише своје римско наслеђе у иностранству.

Будући да се Римско царство у домаћој јавности и у целом свету доживљава као својеврсна претеча савремене Европе, наглашавањем свог римског наслеђа Србија покушава да докаже да је саставни део европског дискурса и да га искористи како би утицала на то како је свет доживљава. Самим тим, ова употреба наслеђа у културној дипломатији уједно представља и пример баштинске дипломатије (употребе наслеђа у дипломатији), зато што Србија промовисањем свог римског наслеђа жели да пренесе поруку свету да је саставни део Европе, што неминовно помаже у процесу уласка у Европску унију будући да Србија има велики проблем с тим што је Западна Европа доживљава као „другог“.

Ови покушаји приметни су и на изложбама Виминацијума које јасно преносе ту поруку – посвећене су римским царевима који су рођени на територији Србије. Наравно, тих 16 или 17 царева^[8] немају никакве везе с Републиком Србијом као модерном државом или са српским националним идентитетом, али самим тим што су рођени на нашој територији, они представљају најдиректнију могућу везу овог простора с Европом. Тако, бисте царева које се излажу на тим изложбама представљају својеврстан „дар“ Србије Европи и остатку света, што је очито када имамо на уму да су интензивна гостовања изложбе Виминацијума почела на Западу, и то 2013. године у знак обележавања 700 година од

доношења Миланског едикта, којим је легализовано хришћанство и који је донео управо један од царева који су рођени на територији Србије.

Међутим, таква употреба римског наслеђа огледа се и у поменутом пројекту „Пут римских царева“, који је спонзорисала држава и који је прерастао у својеврстан национални бренд. Изложба је учествовала и на Сајму туризма у Келну: *Itinerarium Romanum Serbiae – Cultural Route of the Roman Emperors, Trans Romanica*, и на њој је приказана веза римских градова с територија Србије и Немачке (Мујовић-Прајс, 2019, стр. 160). Иако је учествовала на сајму туризма, ова изложба је имала очиту политичку природу. Јасно је да је она увелико служила томе да се нагласи веза Србије са Немачком, која је *de facto* предводник Европске уније, чији члан Србија тежи да постане. Јасно је да промоција римског наслеђа с територије Србије није случајан потез, већ и те како промишљен пројекат културне дипломатије који нам показује да се наслеђе може искористити у дипломатији како за постизање конкретних циљева, тако и за постизање општих циљева, попут утицања на начин размишљања и мењања перцепције становништва других држава.

2.

Средњовековно наслеђе у служби државе: остваривање конкретних циљева

Наравно, осим за постизање апстрактних и општих спољнополитичких циљева, наслеђе се може искористити и за постизање крајње кон-

[8] Број царева пореклом из Србије варира из године у годину будући да је добар део тих царева владао током периода кризе Римског царства, када су цареви владали и по неколико недеља, а било је и више њих истовремено на престолу у различитим деловима Римског царства.

кретних циљева, као што је био случај 2015. године, када је Србија препознала значај уклапања наслеђа у координисане активности спречавања уласка Косова у UNESCO. Као што је познато, 16. јула 2015. године Косово је званично поднело захтев за чланство у UNESCO и надало се да ће бити примљено у новембру те године (RTS, 2015). Разлог за подношење захтева била је чињеница да у том тренутку Косово није било препознато као независна држава. Чланство у овој организацији Уједињених нација помогло би му да добије легитимитет и тиме извршило додатан притисак на преостале државе да признају независност, због чега су српски званичници морали да реагују брзо да до тога не би дошло.

Уколико би Косово било примљено у UNESCO, то би драстично отежало позицију Србије будући да је она тада активно лобирала и покушавала да убеди друге државе да повуку признање Косова као независне државе. Због тога је Република Србија провела цело лето и јесен 2015. године лобирајући да Косово не буде примљено у UNESCO; српске дипломате и званичници састајали су се са званичницима и представницима других држава, а саме амбасаде Републике Србије издале су званичне изјаве о томе зашто Косово не треба да буде примљено у ову организацију (прилог 1).

Међутим, покушаји Србије да спречи улазак били су засновани на поруци „Косово није међународно призната држава“ као и на настојању Србије да се фокусира на допирање до светске јавности и званичника других држава на личном и емотивном нивоу, због чега је за слање поруке активно користила своје средњовековно наслеђе на територији Косова и Метохије

– порука Србије била је базирана на томе да би ово наслеђе било угрожено уколико би Косово постало чланица UNESCO. То се наглашавало јасно и недвосмислено, јер када су набрајани „званични“ разлози зашто Косово не може бити члан ове организације, тј. разлози које су издале амбасаде Републике Србије, званичници су указивали на чињеницу да су српски манастири угрожени од Албанаца са Косова, који су претходно већ покушали да их униште – „зато што су четири српска православна манастира уписана на UNESCO листу светске баштине у опасности иако је оружани конфликт на Косову завршен већ неколико година. У опасности од кога?“ (прилог 1).

Такав начин приказивања проблема лако је уочити и у званичној комуникацији јер се, између осталих, може препознати и у говорима које је држао тадашњи председник Томислав Николић. На пример, свега месец дана пре гласања о уласку, 16. октобра 2015, Николић је позвао све амбасадоре који су били акредитовани у Београду у Палату Србије да би одржао важан говор о томе зашто Косово не може да постане члан UNESCO. Николић је у њему изнео да „српски средњовековни споменици нису уништавани само током оружаних сукоба већ и пре и након њих, што јасно показује да је постојала намера и да је у питању промишљена активност“, и осврнуо се на случај из 2004. године, када су „уништена многа гробља; велики број вредних икона и других црквених реликвија су нестали или били оштећени“. У даљем говору је наставио да аргументује овај званичан став Србије, наводећи да „српско наслеђе на Косову и Метохији не припада ниједном специфичном времену нити

Слика 2 – Црква Свете Петке у селу Заскок код Урошевца

Фото из монографије: Zoran M. Jovanović, *Serbian Heritage in Kosovo and Metohija: Between Actual and Imposed History*, 2015.

једној специфичној генерацији. Његов значај је безвремен и универзалан, јер припада човечанству“, а сам говор је, с намером да узбуди присутне, завршио приказујући видео-снимак уништавања тог културног наслеђа на Косову (в. Nikolić, 2015).

Поменути видео-снимак значајан је утолико што је у питању продукција Радио телевизије Србије, и то није био једини приказани случај. После неколико дана, председник Николић је снимак поделио и јавно на свом званичном

Јутјуб каналу и тиме се прикључио већ увелико активној онлајн кампањи *#NoKosovoUnesco*, коју су започели хуманитарна организација „28. јун“ и режисер Борис Малагурски да би промовисали своју петицију против чланства Косова у UNESCO (В92, 2015). Међутим, иако је била реч о приватној иницијативи „28. јуна“ и Малагурског, њу је од самог почетка подржавала држава. Напослетку, тадашњи директор Канцеларије за Косово и Метохију Марко Ђурић, изјавио је 26. октобра да ће Влада Републике Србије покрену-

ти своју онлајн кампању, која ће имати за циљ „ширење истине“ о српском наслеђу на Косову. Односно, да ће српске власти ангажовати волонтере који ће бити задужени за промовисање званичног погледа власти Србије на питање чланства Косова у UNESCO и да ће подржати остале кампање које су већ биле покренуте јер, како је Ђурић изјавио, „није довољно да људи то раде спонтано, већ је потребно да их држава подржи и то ће бити урађено на јасно видљив и ефикасан начин“ (Јовановић, 2015).

Другим речима, Ђурић је недвосмислено изнео намеру Републике Србије да покрене онлајн кампању како би пренела своје виђење до најширег броја људи. Изнео је да ће држава покренути кампању која спада у поље јавне дипломатије, а о њеној ефикасности изјаснио се и Кабинет председника Републике Србије који је 13. новембра 2015. године, када је она завршена након гласања да ли Косово треба бити примљено у UNESCO,

Слика 3 – Разрушено српско гробље у Вучитрну
Фото из монографије: Zoran M. Jovanović, *Serbian Heritage in Kosovo and Metohija: Between Actual and Imposed History*, 2015.

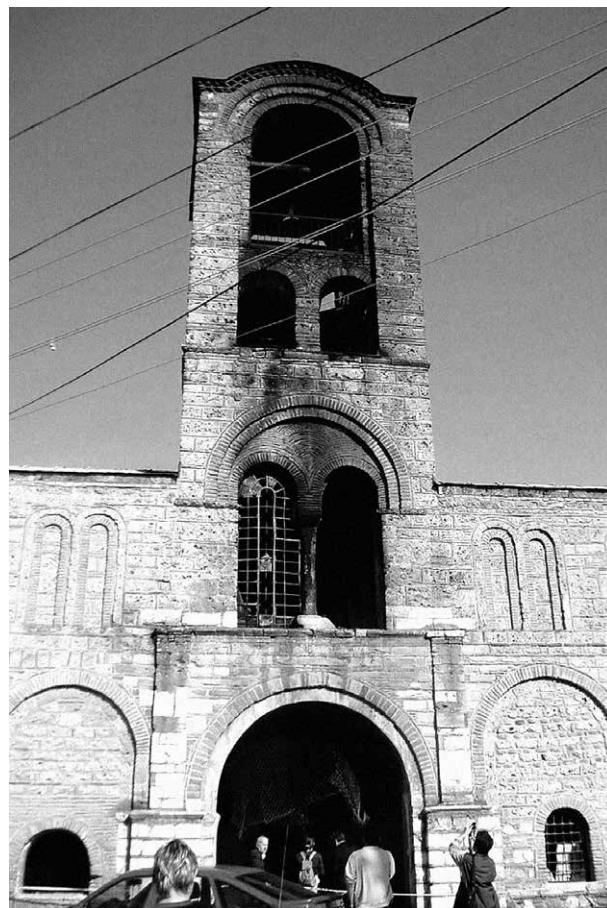
изнео саопштење у ком се наводи:

„Јавна дипломатија путем кампање *Истина, Не Косово Унеско* (The Truth No Kosovo Unesco) ишла је у два правца: први је преко дипломатско-конзуларних представништава, а друга је путем друштвених мрежа и интернета. У том циљу је у сарадњи са РТС направљен филм на енглеском језику *Истина*, у коме се излаже кратка историја српске баштине и приказује мартовско уништавање, а који је подељен ам-

басадорима 80 земаља и организација и председницима држава са којима је председник Николић разговарао. У склопу кампање овај филм и материјал који у писаном, али и визуелном облику говори о вековима дугој историји Срба на Косову, те разлозима због којих Косово не би требало да буде уврштено међу чланице UNESCO прослеђен је светским медијима и јавности преко Министарства спољних послова, Српске православне цркве, ДКП мреже и Управе за дијаспору у више од 90 земаља широм света.

Филм је преузела највећа руска ТВ мрежа Russia Today (RT) која емитује свој сигнал преко 22 сателита и 230 оператера, са досегом од 700 милиона људи у преко 100 земаља. Филм је преведен на енглески, шпански и арапски и приказан је милионима гледалаца широм света. Информација је објављена и у кинеским медијима са укупним дометом од 975 милиона људи [...] Филм *The Truth #NoKosovoUnesco*, подељен је путем друштвених мрежа и забележио више од 500.000 прегледа. Укупан домет филма је достигао више од 1,1 милиона корисника Фејсбука. Садржај и постови на овој друштвеној мрежи остварили су домет (*reach*) од 7,4 милиона људи – уз органски и плаћени досег. Само на Твитеру кампања је успела да оствари домет од 14,5 милиона људи широм света – 35+ хиљада твитова и укупно 70 милиона импресија (приказа) [...] Кампања ИСТИНА #NoKosovoUnesco је на друштвеним мрежама доспела до 25 милиона људи широм света, ширећи поруку о важној теми базираној на историјским чињеницама – а служећи се најмодернијим алатима комуникације.^[9]

Целокупна кампања Републике Србије била је успешна. Приликом гласања, Косову су недостајала три гласа „за“ да би било примљено у UNESCO (Çollaku, 2015). Јасно је да ситуација није била извесна будући да су пресудила само три гласа. Самим тим, нема сумње да су јавна дипломатија Србије и њена кампања Истина. #NoKosovoUnesco имале велики значај и да је успех био резултат коришћења поменутог наслеђа приликом лобирања.

Слика 4 – Средњовековна црква Богородица Љевишка у Призрену са траговима подметнутог пожара
Фото из монографије: Zoran M. Jovanović, *Serbian Heritage in Kosovo and Metohija: Between Actual and Imposed History*, 2015.

Кампања увелико не би допрла до толиког броја људи преко страних медија и интернета да није садржала поруку коју ће људи широм света препознати као важну. Уважавајући то,

[9] Текст саопштења преузет са званичног веб-сајта председника Републике Србије; доступно на: <https://www.predsdenik.rs/lat/pres-centar/saopstenja/istina-nokosovounesco> (приступљено 3. марта 2022).

Влада Србије је приликом комуникације и са званичницима и са становницима других држава потенцирала угроженост наслеђа на Косову и Метохији. Она је „мобилисала“ своје наслеђе на тој територији тако што је приказала фотографије и видео-снимке уништавања тих споменика како би постигла свој циљ – да спречи улазак Косова у ову организацију Уједињених нација. Самим тим, иако није реч о помоћи или другим стварима које Винтер помиње, у питању је један успешан пример тога како се наслеђе може искористити у дипломатији; пример употребе који је био успешан управо зато што је за преношење поруке искоришћена чињеница да су средњовековни споменици на Косову због свог значаја 2004. године уписани на UNESCO листу светске баштине, те да представљају културне споменике који су важни за цело човечанство, као и то да су због ситуације на Косову и Метохији већ 2006. године уписани на листу светске баштине која је у опасности (UNESCO, 2007, str. 81). Та чињеница је искоришћена да би се пренела порука коју је Србија хтела да остатак света чује, те је искористила своје угрожене споменике да би добила оно што жели.

Уместо закључка: неки савети за даљи развој

Очигледно је да, упркос ограниченим средствима којима располаже, ипак постоје начини на које Република Србија може искористити наслеђе за постизање спољнополитичких циље-

ва, јер је то успевала. Међутим, јасно је да има места за побољшање и даљи развој ове праксе. Наравно, немогуће је побројати све начине на које би се наслеђе могло искористити за постизање спољнополитичких циљева. Због тога, уместо конкретне листе шта би све било могуће урадити, вредније је понудити смернице за даље размишљање о могућим дејствима.

Наиме, Србији недостаје музеолошки/херитолошки приступ у спољној политици. Многи музеологију и херитологију везују за дисциплине које се баве баштином, попут археологије или историје уметности, и оне јесу повезане. Но, музеологија и херитологија су знатно ближе комуникологији и информационам наукама него археологији и историји уметности, чак се тако и класификују будући да се не бави предметима баштине попут споменика културе или уметничких дела, већ комуникацијом кроз њих (Marković, 1993, str. 9–13). Односно, недостаје приступ стручњака који се баве спољном политиком предмету баштине као документу који садржи поруку, којом се може манипулисати и комуницирати са становницима и владама других држава, како би утицали на њихов начин размишљања и привукли их да обрате пажњу на Србију.^[10] Шта то тачно подразумева?

Овакав приступ подразумева размишљање о конкретним или апстрактним спољнополитичким циљевима који се желе постићи, а потом о наслеђу које у томе може помоћи, те о томе како стратешки искористити то наслеђе да би се пренела порука другој страни. Свакако,

[10] Сетимо се да Нај образлаже да то и јесте сврха меке моћи – да држава привуче друге себи тиме што ће обликовати мишљење других да би поступали у складу с њеним жељама (Nye, 2004, str. 1–8).

кључна ствар оваквог приступа је то да употреба наслеђа мора да се ради стратешки, тј. да је резултат унапред испланираних и координисаних активности актера, попут Министарства спољних послова и/или Министарства културе и информисања, или пак других. Дакле, потребно је да се унапред зна циљ активности које се спроводе, а не да се спроводе само да би се промовисала српска култура.

На пример, јасно је да је сврха наглашавања римског наслеђа и његовог промовисања у иностранству приказивање Србије као дела европског дискурса, дела Европе. Но, да би резултат ове промоције био ефикаснији, треба испланирати коме се и зашто обраћати. У случају промоције римског наслеђа, пре него што се издвоје средства за организовање изложби у иностранству, треба се запитати коме желимо да покажемо да је Србија део европског дискурса, и фокусирати се на њих. Очито одговор на то је – државама чланицама Европске уније, због чега изложбе треба организовати тамо да би се променила перцепција локалног становништва. Ако се постигне да становници европских држава доживе Србију као саставни део европског дискурса, то може да утиче на достизање њеног дугорочног спољнополитичког циља да постане чланица Европске уније. То би имало више смисла него промовисања римског наслеђа широм света искључиво ради промовисања. Да је Србија део европског дискурса очито је важније убедити становнике европских него јужноамеричких држава.

Исти принцип важи и за промоцију наслеђа из других периода, попут средњовековног. Доста средстава се улаже у промоцију српског

средњовековног наслеђа широм света, али се тим активностима не приступа да би се постигао одређени циљ, већ само ради промовисања српске културе. Изложбе фресака приређене су у Италији, Мађарској, Немачкој, Словенији, Француској, Шпанији, изложбе копија фресака у Јапану и Сједињеним Америчким Државама, а икона и дела иконописаца и ликовних уметника у Аустрији, Француској, Румунији, Русији, Исланду, Словачкој, Сједињеним Америчким Државама и Канади (Мујовић-Прајс, 2019, str. 154–155). Пре него што се организују такве изложбе треба размислити о томе коме се обраћамо и шта желимо да постигнемо. Да ли желимо да користимо српско хришћанско наслеђе као дипломатију и да подсетимо становништво преваходно православних држава на сличности и везе наших култура на исти начин на који то Република Турска ради са османским наслеђем. Ако је одговор потврдан, онда улагање у промоцију фресака у Јапану нема толико смисла као улагање у њихову промоцију у Русији. Но, то наравно није једини начин на који би се ово наслеђе могло искористити.

На пример, уколико се добро срочи порука коју желимо да јавност других држава чује, промоцијом српског средњовековног наслеђа на Косову и Метохији у иностранству може се манипулисати перцепцијом локалног становништва, чиме се њихово виђење може приближити виђењу Београда да је Косово део Србије, а не независна држава. Тако на пример, једна изложба попут претходно спроведене изложбе копија фресака из више српских манастира коју је приредила Галерија фресака Народног музеја у Београду, „Србија, земља фресака“, може

помоћи достизању циља Србије да Косово не буде признато као независна држава. Напоследку, ова изложба је током година приређивана у више градова, укључујући Стразбур, Клагенфурт, Љубљану, Париз, Брисел, Фиренцу и Ватикан. У Италији је изложбу посетило више од десет хиљада људи па се може рећи да је била делотворна јер знатан број приказаних фреска потиче из манастира на Косову и Метохији. Тиме је донекле постигнут циљ, тј. приказано је да је та територија саставни део и битан извор српске културе (Мујовић-Прајс, 2019, стр. 79). Но, има доста места за напредак и остваривање много већег учинка уколико се оваквом виду употребе наслеђа приступи стратешки, тј. ако се директно укаже на значај Косова и Метохије за српску културу, а не да се, индиректно, одаберу градови у којима је најбитније манипулисати локалним виђењем Косова, итд.

Могуће је навести још много оваквих примера, попут постера/плаката за изложбе који су

чак и јефтинији од претходно поменутих, али основни аргумент је јасан. Република Србија располаже ограниченим средствима, поготово када су у питању оваква улагања у културну дипломатију,^[11] али то не значи да она не могу да имају учинка. Напротив, баш зато што су ограничена, треба приступити употреби наслеђа на стратешки начин. Сви актери укључени у ове активности треба да одлуче који су спољнополитички циљеви Србије приоритет, те да се концентришу на то да средства која имају на располагању за промоцију наслеђа, и српске културе уопште, уложе на такав начин да помогну у њиховом остваривању. У супротном, протраћи се и оно мало издвојених средстава јер спроведене активности немају значајног дугорочног ефекта када су у питању приоритети државе, већ само упознају изузетно мали број становника других држава са неким општим обележјима српске културе, од чега Република Србија нема посебне користи.

[11] За потребе свог недавно одбрањеног доктората, Вјера Мујовић-Прајс спровела је анкету међу 10 дипломата Републике Србије који имају између шест година и 44 године дипломатског искуства, и сви испитаници су се изјаснили да је „буџет за програме из области културе минималан или непостојећи, па се и већина програма изводи уз минимална средства“. Један од испитаних амбасадора изнео је чак податак да Министарство спољних послова на годишњем нивоу издвоји укупно око 14.000 евра за промоцију српске културе, те да новчана подршка често зависи од донација привредника који послују у тим државама, воље локалних предузећа да подрже активности или чак саме државе у којој се налази амбасада Србије. То је један од испитаника илустровао примерима из свог искуства, рецимо када је ТИКА (Турска агенција за сарадњу и координацију, државна агенција преко које Турска другим државама донира помоћ за развој) финансирала учествовање београдског оркестра на фестивалу у Анкари, или када је концерт у Софији поводом Дана државности Србије превасходно финансирала једна бугарска банка (Мујовић-Прајс, 2019, стр. 224–225).

References / Литература

- Cull, N. (2008). Public Diplomacy: Taxonomies and Histories. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 616(1), 31-54.
- Dietler, M. (2005). The archaeology of colonization and the colonization of archaeology: theoretical challenges from an ancient Mediterranean colonial encounter. In Stein, G. (ed.) *The Archaeology of Colonial Encounters: Comparative Perspectives* (33-68). Santa Fe: School of American Research Press.
- Hewison, R. (1987). *The Heritage Industry: Britain in a Climate of Decline*. London: Methuen.
- Krivošejev, V. (2014). *Heritage Management and Sustainable Tourism*. Valjevo-Beograd: Narodni muzej Valjevo & Artis Centar [In Serbian].
- 90 | Kuzmanović Z. & Mihajlović, V. (2018). Roman Emperors and the Construction of Identity in Contemporary Serbia. In *A Better Past: The Invention of Tradition and New Identities* (128-132). Beograd: Evoluta [In Serbian].
- Maroević, I. (1993). *An Introduction to Museology*. Zagreb: Zavod za informacijske studije [In Croatian].
- Mensch, P. (2015). *Towards a Methodology of Museology*. Beograd: Muzej nauke i tehnike [In Serbian].
- Merryman, J. (1985). Thinking about the Elgin Marbles. *Michigan Law Review*, 83(3), 1880-1923.
- Mujović-Prajs, V. (2019). *Cultural Diplomacy as an Actor in the Change of the Republic of Serbia's Image* (doctoral thesis). Fakultet za medije i komunikacije Singidunum, Univerziteta, Beograd [In Serbian].
- Nye, J. (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs.
- Popadić, M. (2015). *Time Past in Time Present: An Introduction to Heritage Studies*. Beograd: Centar za muzeologiju i heritologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu [In Serbian].
- Popadić, M. (2021). *The Discrete Murmur of the Sandglass: Heritage and Its Sciences*. Beograd: Centar za muzeologiju i heritologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu [In Serbian].
- Šola, T. (1984). A Contribution to a Potential Definition of Museology. *Informatica museologica*, 15(1-3), 8-10 [In Croatian].
- Todorović, M. (2021a). Gaining Soft Power through Hard Heritage: Turkey's Restoration Projects in Serbia. In: Abdula, S., Murtezani, S. & Bela, B. (eds.) *Proceedings from the 1st Balkan Studies Congress: September 17-19, 2021*. (383-396). Skopje: Fettah Efendi, YTB & International Balkan University.
- Todorović, M. (2021b). TİKA's Heritage Restoration Projects: Examples of Foreign Aid or Proof of Neo-Ottomanism?. *Insight Turkey* 23(3): 141-156.
- Todorović, M. (2021c). *Serbia and Egypt: Serbian-Egyptian Intercultural Relations*. Belgrade: Alia Mundi [In Serbian & English].
- Todorović, M. (2022). *Heritage In and As Diplomacy: A Practice Based Study*. [Forthcoming; In English].

- Tsaliki, L. (2007). The Construction of European Identity and Citizenship Through Cultural Policy. *European Studies*, 24, 157-182.
- Tunbridge, J. E. & Ashworth, G. (1996). *Dissonant heritage: the management of the past as a resource in conflict*. Chichester: John Wiley.
- Žolt, L. & Koković, D. (2017). *Sociology of Culture with Elements of Cultural Anthropology*. Novi Sad: Mediterran Publishing [In Serbian].
- Winter, T. (2015). Heritage diplomacy. *International Journal of Heritage Studies*, 21(10), 997-1015.

Internet sources / Интернет извори

- B92 (2015, October 30). #NoKosovoUnesco: Campaign against Kosovo's UNESCO bid.B92. Available at: https://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2015&mm=10&dd=30&nav_id=95886 .
- Jovanovic, I. (2015, October 26). Serbia Plans Kosovo Online Propaganda Campaign. *Balkan Insight*. Available at: <https://balkaninsight.com/2015/10/26/serbia-to-launch-internet-campaign-on-kosovo-10-26-2015> .
- Nikolić, T. (2015). *Address by H. E. Mr. Tomislav Nikolic, President of the Republic of Serbia, to the Ambassadors Accredited in Belgrade, Following Albania's Proposal Concerning the Admission of the So-Called "Republic of Kosovo" To UNESCO*. Beograd: Ministarstvo spoljnih poslova.
- RTS (2015, July 16). Kosovo Filled a Request to Join UNESCO. *Radio Televizija Srbije*. Available at: <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/Dru%C5%A1tvo/1979872/Kosovo+podnelo+zahtev+za+%C4%8Dlanstvo+u+Unesku.html> [In Serbian].
- UNESCO (2007). *Convention Concerning The Protection Of The World Cultural And Natural Heritage: World Heritage Committee Thirty First Session - Christchurch, New Zealand 23 June - 2 July 2007*. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
- Çollaku, P. (2015, November, 9). Kosovo Not Accepted Into UNESCO. *Balkan Insight*. Available at: <https://balkaninsight.com/2015/11/09/kosovo-nije-primljeno-u-unesko-11-09-2015/?lang=sr> [In Serbian].

Appendix 1 / Прилог 1

The list of official reasons *Why Kosovo is ineligible for membership in UNESCO*, distributed by Serbian embassies in 2015 / Списак званичних разлога „Зашто Косово није квалификовано за чланство у UNESCO-у“ који су поделиле српске амбасаде 2015. године:

- Because the request for its membership is a serious breach of the international law, the Constitution of UNESCO, the legally binding UN Security Council resolution 1244 (1999) and the Charter of the UN whose Article 25 says that „The Members of the UN agree to accept and carry out the decisions of the Security Council in accordance with the present Charter“.
- Because according to the UN Security Council resolution 1244, which reaffirms the sovereignty and territorial integrity of the Federal Republic of Yugoslavia (now Serbia), Kosovo and Metohija is an integral part of the Republic of Serbia, under the administration of the UN. Since Kosovo cannot be considered a State, it does not fulfill the basic requirement for membership set out by the UNESCO Constitution.
- Because unilateral attempts such as this one seriously harm and disrupt the dialogue between Belgrade and Pristina, under the auspices of the European Union in which mutually acceptable solutions for many complex issues have been devised so far. The issue of the Serbian cultural heritage and the property of the Serbia Orthodox Church has not yet been discussed within the dialogue where it belongs.
- Because this is an unacceptable politicization of UNESCO which should not overtake the competences of the UN Security Council as the highest authority for the preservation of the international peace and security. UNESCO should not serve as an instrument for the affirmation of an illegal and unilaterally declared independence of a part of the territory of one UN member state. The primary goal of UNESCO is to promote universal values of humanity through education, science and culture not to make political decisions with regard to the statehood.
- Because this would be a dangerous precedent, harmful for many states. This would open the door for other entities to follow the same path thus threatening territorial integrity and sovereignty of other member states.
- Because this issue is polarizing the membership of UNESCO.
- Because, besides not being a state, Pristina does not have moral credibility for membership. Anyone aspiring to UNESCO membership must prove not only in words but as well in deeds its commitment to the goals of the UNESCO Constitution,

which certainly is incompatible with deliberate, systematic, vandal demolition of Serbian cultural and historic monuments with the aim to remove the traces of centuries-long existence of Serbs in this area as well as the impunity of the perpetrators of such barbaric acts unworthy of the 21st century. These acts are comparable only to the acts of destruction of cultural heritage by terrorist groups in the Middle East and elsewhere that the world is witnessing and UNESCO is strongly condemning.

- Because four Serbian orthodox monasteries are inscribed on the UNESCO List of World Heritage in danger although the armed conflict in Kosovo is over for many years now. In danger from whom?
- Because the inclusion of this item in the provisional agenda of the 197th session of the UNESCO Executive board raises serious concerns about the compliance with procedure and the respect of the established UNESCO rules. Just to mention that even publishing of the document on the unacceptability of Kosovo's application for UNESCO membership from the standpoint of the international law, prepared by Serbian Delegation to UNESCO, as an official document, as we requested, was refused. And the only intention was the voice of Serbia also to be heard.
- Because we all would have to live with the negative consequences of such an irresponsible decision from the lesioning of the international law up to the fate of the Serbian cultural heritage in the province of Kosovo and Metohija which not only belongs to the Serbian people but also represents a part of the historical and civilizational heritage of modern Europe and the world.^[12]

[12] <http://www.helsinki.mfa.gov.rs/> (приступљено 3. марта 2022. године).

Miloš D. Todorović

Ronin Institute

Montclair (United States of America)

The Use of Heritage in Serbia's Foreign Policy: A Brief Overview of Past Practices and Advice for Further Development

Summary

94 | Using theoretical frameworks of museology and heritology, such as the fact that cultural artefacts represent a source of information, this article analyzes the use of heritage in Serbia's foreign policy through two case studies. Namely, the article offers an overview of some past practices, e.g. the state using Serbian medieval heritage in Kosovo and Metohija to prevent Kosovo from joining UNESCO in 2015, as well as actively using the Roman heritage to present Serbia as a part of the European discourse. The article also provides guidelines for potential further uses, i.e. practical advice on how to approach heritage and how to incorporate it most efficiently into Serbia's cultural diplomacy and heritage diplomacy efforts, so as to achieve certain foreign policy goals.

Keywords: heritage diplomacy, cultural diplomacy, soft power, museology, heritology